

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГЕОЛОГОРОЗВІДУВАЛЬНИХ ТА ГІРНИЧОДОБУВНИХ РОБІТ В УКРАЇНІ

В данной статье рассмотрены основные проблемы инвестиционного развития геологоразведочных работ Украины. Даны рекомендации по контролю затрат на использование минеральных ресурсов и рентабельности работ недропользователя.

У даній статті розглянуті основні проблеми інвестиційного розвитку геологорозвідувальних робіт України. Дано рекомендації з контролю витрат на використання мінеральних ресурсів та рентабельності робіт надрокористувача.

In this article the main challenges of exploration investment in Ukraine are considered. Recommendations on cost control on the use of mineral resources and the profitability of subsoil are made.

Державна геологічна галузь України перебуває у важкому економічному стані і в даний час в повній мірі не забезпечує гірничодобувні підприємства державної власності розвідувальними запасами корисних копалин. Низьку ефективність проведення геологорозвідувальних робіт посилюють і кризові явища галузі, які призводять до скорочення кваліфікованих кадрів, зменшення виконаних обсягів пошукових робіт, недостатнього фінансування галузі та ін.

В даний час основним джерелом фінансування геологорозвідувальних робіт є відрахування надрокористувачів і гірничих підприємств на геологорозвідувальні роботи.

Недосконала система оподаткування і накладена на цю систему економічна криза зробили багато родовищ нерентабельними. У підсумку, гірничодобувні підприємства змушені відпрацьовувати в основному тільки найкращі, найбільш рентабельні ділянки родовищ, експлуатувати, головним чином, багаті по концентрації горизонти або ділянки.

Обмежене фінансування, пов'язане з залишковим принципом «ручного» розподілу цільових коштів викликало щорічне скорочення обсягів геологорозвідувальних робіт до 40% передбачених бюджетом (див. рис.1).

В зв'язку з наведеним відтворення мінерально-сировинної бази Україна поступово знижується, приріст промислових запасів не компенсує фактичні обсяги видобутку, що може призвести до падіння видобутку і, як наслідок, до нових економічних потрясінь. В останні роки знизилася число відкритих покладів родовищ.

Виріс тіньовий сектор у надрокористуванні, виникли численні посередницькі фірми, особливо характерні для вугільного, залізрудного та нафтогазового комплексів, що призводить до руйнування і банкрутства багатьох гірничодобувних підприємств.

Самі ліцензійні угоди застаріли, вони практично не відображають економічні реалії відносин підприємств, а податкове законодавство не враховує особливості ліцензійних вимог. Принциповими напрямками діяльності уряду по-

винні бути заходи, що забезпечують підйом економіки видобутку мінеральної сировини, та сприяти піднесенню всієї економіки України.

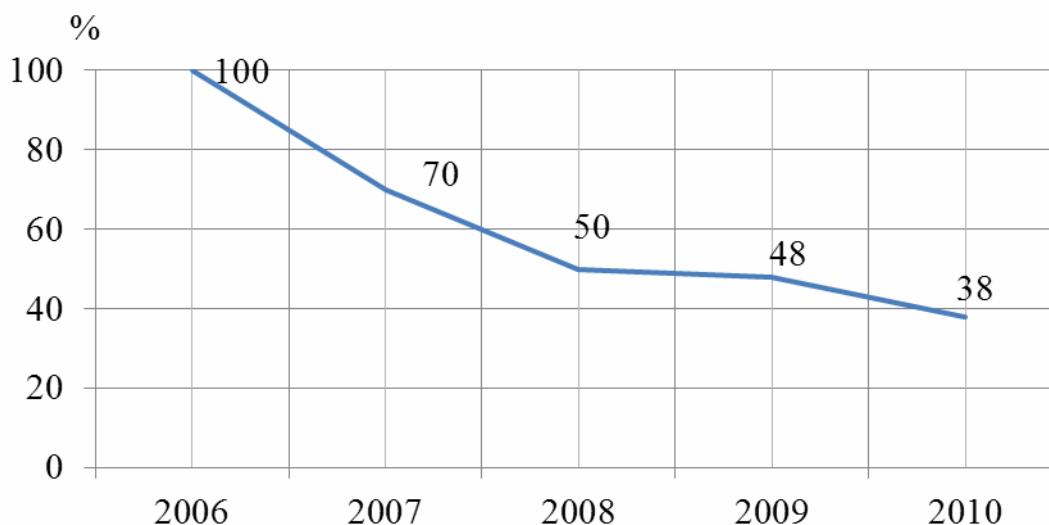

Рис.1. Фактичний рівень фінансування геологорозвідувальних робіт рік України в % від запланованих бюджетних коштів

Найважливішими пріоритетними заходами повинні стати:

1. Посилення ролі механізму ліцензування права користування надрами як основи реалізації правовідносин між власником надр (державою) і надрокористувачем, якому ділянка надр передається в коротко- і довгострокову оренду.

Необхідно конкретно визначити права власності (користування, володіння і розподілу) на надра, ділянки надр, ресурси і запаси корисних копалин та екологічну інформацію про надра, видобуток корисних копалин;

Передбачити розширення блоку економічних показників в ліцензійних угодах. На нашу думку слід ввести чотири види ліцензій:

- регіональні ліцензії - договору оренди на проведення регіональних геологорозвідувальних робіт;
- пошукові ліцензії - договору оренди на проведення пошукових і пошуково-одиначних робіт;
- розвідувальні ліцензії - договору оренди на проведення розвідувальних та дорозвідувальних робіт;
- експлуатаційні ліцензії - договору оренди на видобуток корисних копалин.

2. Удосконалення системи оподаткування надрокористувачів. Тут необхідно виділити такі напрями:

- введення єдиного рентного податку на наднормативний прибуток гірничого підприємства;
- вдосконалення практику обчислення та розподілу за рівнями бюджету і витрачання цільових коштів на розвиток геологорозвідувальних робіт;
- зниження податків на реальний гірничодобувний сектор економіки України.
- послідовна зміна джерел оподаткування при користуванні надрами, виведення їх із собівартості.

3. Забезпечення сприятливих, стабільних, гарантованих державою умов для широкого залучення в надрокористування вітчизняних і іноземних інвестицій.

4. Створення надійної системи контролю та регулювання надрокористування як основи раціонального і ефективного надрокористування, недопущення хижацької експлуатації родовищ корисних копалин.

Контроль і регулювання повинні бути спрямовані на вирішення наступних завдань:

- посилення ролі та дотримання державних інтересів у користуванні надрами;

- підвищення економічної ефективності в експлуатації родовищ;

- обов'язкове виконання всіх умов ліцензійних відносин;

- контроль по всьому ланцюжку переділів мінеральної сировини «видобуток - збагачення - переробка - транспортування - реалізація», а також розчищення цього ланцюжка гірничо-промислового комплексу від мережі численних посередників і перекупників, які використовують більшу частину гірничої ренти;

- контроль рівня витрат і рентабельності надрокористувачів;

Контроль та регулювання ціноутворення за вищенаведеним ланцюжком;

- контроль за переоформленням ліцензій та доцільністю намічених тенденцій, коли ліцензії переходять від гірничодобувних підприємств у материнські холдинги, вертикально-інтегровані компанії;

- санкції щодо порушників надрокористування, які повинні носити законодавчий характер.

Для відновлення порушеної системи матеріально-сировинної бази необхідно створення загальнонаціональної основи для підтримки рівнів видобутку на ділянках розподіленого фонду надр і для підготовки нових ділянок для перерозподілу фонду надр та їх ліцензування з метою оптимального розширення сектора надрокористування.

Тут необхідно виділити основний напрямок зміни головного завдання при відтворенні матеріально-сировинної бази, результатом чого повинна стати підготовка комерційно вигідних об'єктів і ділянок надр для ліцензування.

Такі безликі показники як приріст запасів, число відкритих родовищ без врахування наскільки ці запаси є активними і яка крупність родовищ, його технологічність і рентабельність не повинні бути самоціллю відтворення мінерально-сировинних ресурсів. Ефективність відтворення їх доцільно оцінювати за податковим потенціалом переліценованих ділянок надр, підготовлених за рахунок коштів відтворення мінеральних ресурсів.

Відтворення мінеральних ресурсів має бути віднесено до загальнонаціональних інтересів. Якщо прийняти цей постулат, то податок на мінеральні ресурси повинні платити всі підприємства, причетні до всього ланцюжку переділів мінеральної сировини.

Оподаткування - найважливіша ланка економічних відносин в економіці країни. Через оподаткування регулюються основні аспекти взаємодії держави з юридичними і фізичними особами. Відповідно оподаткування у надрокористу-

ванні відображає найважливіші ланки економічних відносин між державою - власником надр і користувачем надр (юридичною або фізичною особою).

Принциповими особливостями платного надрокористування є:

- велика кількість податків при користуванні надрами;
- державний статус податків при користуванні ресурсами надр;
- додаткове податкове навантаження на надрокористувачів, незалежно від того, чи є надрокористування на конкретній ділянці прибутковим або збитковим;
- фіскальний характер податків, коли податки стягуються з підприємств навіть у тому випадку якщо воно збиткове від виробничо-господарської діяльності;
- дорожчувальний характер податків при користуванні надрами, відрахування на відтворення ресурсів відносяться на собівартість товарної продукції;
- податки при користуванні надрами є прямими податками, тобто їх сплачує надрокористувач із суми реалізованої продукції;

Базою оподаткування є вартість товарної продукції підприємства, що має більше негативних, ніж позитивних наслідків, серед яких слід відмітити:

1. Чим гірше гірничо-геологічні, природні та соціально-економічні умови виробництва геологорозвідувальних і видобувних робіт, тим більша сума належних до сплати податків;

2. Чим більше віддалений товарний продукт від місця видобування корисних копалин, тим більше нараховується сума податків, а усі податкові ставки встановлені у відсотках, що свідчить про фіскальний характер платного оподаткування надрокористувачів та незначна диференціація податків по об'єктах надрокористування. Платежі за користування надрами задаються у вигляді мінімальних і максимальних ставок і, по суті, є обов'язковими. Це порушує основний принцип платного надрокористування, по якому податки за розробку родовищ повинні залежати тільки від рентабельності конкретного родовища, найчастіше необхідно доплачувати за надрокористування, а не стягувати податки.

Платниками податків визнаються користувачі надр, які здійснюють пошук, розвідку та видобуток корисних копалин, незалежно від наявності у них ліцензії на право користування надрами. Також визначення основного елемента системи надрокористування вносить протиріччя у такі поняття як: надрокористувач, власник ліцензії і платник податків платежів при користуванні надрами, а саме:

- тільки ліцензія засвідчує права її власника на користування ділянкою надр в заданих межах і з заданим цільовим призначенням, права та обов'язки користувачів надр виникають з моменту державної реєстрації ліцензії на користування надрами. Отже, при безліцензійному користуванні надрами мова може йти про штрафи, які включають і перевищують платежі при користуванні надрами, а також про цивільно-правову відповідальність;

- наявність ліцензії неоднозначно свідчить, що власник ліцензії є надрокористувачем. Можна отримати ліцензію і при цьому не розробляти ліцензійні ділянки надр. Система платного надрокористування не поширюється на ліцензіатів, які не скористалися наданим їм правом на надрокористування.

- не дотримується принцип справедливості, що передбачає рівномірність розподілу податкового навантаження. Діюча система платного надрокористування створює привільні умови одним, і, навпаки, лягає важким тягарем на більшість надрокористувачів, сприяючи і наближаючи їх до банкрутства, особливо в умовах економічної кризи;

- практично не задіяний рентний принцип оподаткування надрокористування.

Неврахування рентного характеру надрокористування - основний недолік платного надрокористування. Податки стягуються у тих, у кого гірничої ренти немає, і не може бути в силу природних, гірничо-геологічних та соціально-економічних умов. А у тих, у кого є гірнича рента, вона вилучається лише частково у вигляді акцизів і роялті. У цьому випадку плутанина в тлумаченні понять - платник податків - надрокористувач нерідко призводить до того, що податки стягуються не в тих, у кого утворюється гірнича рента. Гірнича рента у вигляді наднормативного прибутку утворюється при реалізації товарної продукції мінерально-сировинного комплексу, а іноді і за його межами. Надрокористувачами-платниками податків є в більшості своїй геологорозвідувальні та гірничодобувні підприємства, при реалізації продукції яких, як правило, не виникає гірничої ренти. Вона з'являється на наступних переділах мінеральної сировини після його деякої переробки і транспортування та реалізації споживачам товарних продуктів мінерально-сировинного комплексу. Тобто велика частина гірничої ренти виникає у посередників, перепродавців і т.п., які не є платниками податків у системі платного надрокористування. Основна частина гірничої ренти як би «розчиняється» і розподіляється між посередниками.

Також недостатньо використовується стимулюючий принцип оподаткування. Це відноситься і до переліку санкцій та до переліку пільг. Санкцій багато, а пільг мало, що:

- недостатньо використано в задіяному механізмі податкового регулювання надрокористування. Це перш за все, відноситься до платежів за користування надрами, які носять виключно фіскальний характер. Вступаючи до бюджетів різних рівнів, платежі за користування надрами витрачаються на що завгодно, тільки не на підтримку надрокористувачів, що здійснюють соціальне замовлення держави, а саме видобуток дефіцитної необхідної народному господарству мінеральної сировини на родовищах з об'єктивно обумовленою низькою економічною ефективністю їх розробки. Природно, що при наявності такого соціального замовлення держава повинна направляти частину отриманих платежів на підтримку надрокористувачів, але поки що це не робиться;

У діючій системі платного надрокористування не реалізована функція стимулювання зростання ефективності виробництва та залучення в надрокористування вітчизняних і зарубіжних інвестицій.

З проведеного аналізу можна зробити висновок, що діюча система податків, зборів і платежів при користуванні надрами не забезпечує реалізацію основних економічних принципів ефективного оподаткування, не сприяє розвитку надрокористування, як мінерально-сировинного сектора економіки країни.

Податок (відрахування) на відтворення мінеральних ресурсів повинен бути визначений з утворенням гірничої ренти, з реальною рентабельністю кожної галузі надрокористування, так щоб застосовані ставки на мінеральну сировину були б однаково обтяжливими для надрокористувачів незалежно від того яку мінеральну сировину вони видобувають.

Зазначені заходи повинні вирішуватися одночасно, тому що вони нерозривно пов'язані один з одним. Центральне місце серед цих заходів, на нашу думку, є проблема посилення економічних аспектів ліцензування надрокористування. При цьому будь-які зміни, що вносяться в економіку ліцензування, повинні підкріплюватися відповідними змінами в законодавстві про надра, в податковому та інвестиційному законодавстві.

Безумовно, ці та інші заходи приведуть до вдосконалення системи оподаткування видобувних підприємств, удосконалення економічних аспектів ліцензування надрокористування та інвестиційних процесів у системі управління геологорозвідувальних робіт України.

*Рекомендовано до публікації д.геол.н. Приходченком В.Ф.
Надійшла до редакції 01.06.11*

УДК 553.068.38:553.461

© Е.С. Перков, С.Е. Поповченко

ВЛИЯНИЕ ПАЛЕОРЕЛЬЕФА НА ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЧЕСКИХ ОРЕОЛОВ РАССЕЙВАНИЯ ХРОМИТОВОЙ МИНЕРАЛИЗАЦИИ В СРЕДНЕМ ПОБУЖЬЕ

Приведены результаты исследования влияния форм палеорельефа хромитоносных ультрабазитов Побужья на формирование и распространение экзогенных хромитовых руд. Предложена схема формирования хромитовой минерализации в корах выветривания ультрабазитов.

Наведено результати досліджень впливу форм палеорельєфа хромітоносних ультрабазитів Побужжя на формування та розповсюдження екзогенних хромітових руд. Запропонована схема формування хромітової мінералізації в корах вивітрювання ультрабазитів.

The results of study influence paleo-landforms chrome-bearing ultrabasics in Pobuzhja on formation and distribution exogenous chromium ores are presents. The formation scheme of chromium mineralization in a ultrabasic residual soils is proposed.

Актуальность работы обусловлена решением фундаментальных вопросов, связанных с формированием и распространением экзогенной хромитовой минерализации в ультрабазитовых корах выветривания Среднего Побужья.

Анализ проблемы. Острый дефицит хромитовых концентратов на украинском рынке за последние 10 лет вызвал потенциальный интерес к освоению собственных ресурсов. На территории Украины единственные перспективные объекты сосредоточены в центральной части Побужского рудного поля и пред-